

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA

Solveiga Lukminaitė

Bendruomeniškumo svarba Juozo Girniaus galvojimuose

Referatas

Kaunas, 2016

Turinys

IVADAS	3
J.Girniaus bendruomenės ir bendruomeniškumo samprata.....	6
Tautinių bendrijų susitelkimo į bendruomenes išėivijoje svarba	10
Bendruomeniškumas kitų intelektualų svarstymuose.....	14
IŠVADOS	16

ĮVADAS

Darbo problema. XX a. vidurys Lietuvos istorijoje ženklino ne tik prasidėjusią ir kelis dešimtmečius trukusią sovietinę okupaciją, bet ir visą eilę su šiuo įvykiu susijusių procesų. Vienas iš ryškiausių, tai Lietuvos gyventojų sąmoningas pasitraukimas iš okupuotos Lietuvos į vakarus, siekiant išvengti naujojo režimo ideologinių gniaužtų, laisvės gyventi, dirbti ir kurti apribojimų. Tūkstančiai nepriklausomoje Lietuvoje subrendusių, čia dirbusių ir kūrusių intelektualų virto savanoriškais tremtiniais, išėiviais egzilais ar tiesiog emigrantais ir Antrojo pasaulinio karo pabaigoje susitelkę pabėgėlių (DP- Displaced persons) stovyklose, vėliau pasklido į kitus JAV ar Vakarų Europos kampelius. Svarbiausia, kad toks apsisprendimas pasitraukti sudarė sąlygas ir toliau tęsti savo kūrybinę, švietėjišką veiklą bei savo mintis, idėjas išsaugoti ateities kartoms. Neturėtų stebinti, kad palikusieji Tėvynę dažnai atsidūrę svetur nenorėjo atitolti nuo šaknų, o kaip tik siekė išlaikyti savo tautinį tapatumą. Todėl neatsitiktinai dalis jų ėmė daugelyje vakarų pasaulio kampelių burtis į lietuvių bendruomenes ir kartu spręsti įvairias bendrus klausimus. Dėl tokios situacijos lietuviai intelektualai svarstė apie bendruomeniškumo prasmę, telkimosi į tautines bendruomenes svetur būtinybę. Vienas iš tokių mąstytojų lietuvių išėivių ateitininkas Juozas Girnius. Jis karo metais gyveno Vokietijoje, 1949 m. persikraustė į JAV. Nors jo profesiniai interesai buvo nukreipti į egzistencialistinę filosofiją, visgi jis savo gyvenimą čia pašventė labiau redakciniam darbui, o labiausiai atsidavė lietuvių bendruomenės veiklai. Štai kodėl jo galvoje bendruomeniškumas užėmė svarbią vietą, pasireiškdamas simpatijomis ir raginimais vertinti šį principą.

Darbo aktualumas. Nors Juozas Girnius bene žymiausias buvo savo kaip filosofijos mokslų daktaras egzistencialistas, visgi kaip lietuvių bendruomenės JAV atstovas jis paliko savo galvojimus apie tautinio tapatumo išlaikymo klausimus, kurie jau yra ne kartą atkreipę ne vieno tyrinėtojo dėmesį. Tačiau tai nepasakytina apie J.Girniaus svarstymus apie bendruomeniškumą. Dėl viso to yra verta pasižiūrėti kaip lietuvių išėivijos veikėjas suvokė bendruomeniškumo, bendruomenės svarbą. Be viso to, kalbėti apie bendruomeniškumą yra vis prasminga ir dabar, kuomet emigrantai svetur, nors neretu atveju yra šalia tautiečių, tačiau yra vieni kitiems svetimi. Kaip pats J.Girnius 9 – jame deš. buvo pastebėjęs: „Bet juo žiauresnis laikas, juo žmogus mažiau jautrus savo artimųjų likimui [...]Rūpinamasi tik savimi pačiais. Užmerkiant akis prieš visus tuos, kurie šaukiasi žmoniškumo“¹. Galų gale, bendruomeniškumas vis dažniau perauga tik į virtualias bendruomenes, kuriose apie tikrąjį bendruomeniškumą vargu ar galima kalbėti.

Šio **darbo objektas** – lietuvių išėivijos veikėjo Juozo Girniaus galvojimai apie bendruomeniškumo

¹ Juozas Girnius. *Raštai*, T.II, red. Giedrė Baurėnienė Vilnius „Mintis“, 1994.

principą bei bendruomenes kaip tautinių bendrijų susitelkimą.

Atsižvelgiant į visa tai, darbe iškeltas **tikslas** – išanalizuoti J.Girniaus bendruomeniškumo sampratą. Šiam tikslui įgyvendinti yra iškelti trys **uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti kaip J.Girnius suvokė bendruomenę ir bendruomeniškumą, kokius jų požymius pabrėžė.
2. Išnagrinėti kaip filosofas svarstė apie tautas kaip bendruomenes, atsižvelgiant ir į Pasaulio lietuvių bendruomenę.
3. Atskleisti A.Maceinos ir V.Kavolio požiūrį į bendruomeniškumą, lyginant su J.Girniaus mintimis.

Tyrimo metodai. Realizuojant iškeltus uždavinius, analizuojant bei sisteminant istoriografijoje ir šaltiniuose surinktą medžiagą buvo taikomi aprašomasis, analizės ir sintezės metodai. Analizės metodas padėjo išnagrinėti bendruomeniškumo sampratą o sintezės metodas – apibendrinti, susisteminti svarbiausias idėjas.

Darbo chronologiniai rėmai apima XX a. 6 - 7 deš. pradžią, tačiau nelabai gali būti įsprausti tarp konkrečių datų, nes yra nagrinėjama ne įvykiai, o sampratos. Pagrindinis darbo šaltinis – J.Girniaus „Tauta ir tautinė ištikimybė“, rašyta JAV (reiškias po 1949 m.), išleista 1961 m., todėl tikėtina, kad gali apimti būtent minėtą laikotarpį.

Šaltinių apžvalga. Pagrindinis šio referato šaltinis jau minėtoji Juozo Girniaus „Tauta ir tautinė ištikimybė“². Nors šis veikalas gali būti priskirtinas ir istoriografijai, tačiau intelektualinės istorijos erdvėje, tai neabejotinas šaltinis. Joje išsamiai gvildenamos priemonės išeiviams lietuviams išsaugoti lietuviškumą ir tautinę tapatybę. Tačiau šio darbo rėmuose svarbiausia, kad ne mažiau dėmesio autorius skiria kruopščiai bendruomenės, bendruomeniškumo sampratoms, pasaulio lietuvių bendruomenės bruožams. Susipažinta buvo ir su J.Girniaus raštų rinkiniais³, atidžiausiai su juose spausdinta J.Girniaus knygele „Idealas ir laikas“. Tačiau, pabrėžtina, kad juose vyrauja filosofiniai autoriaus tekstai ,o ne svarstymai apie bendruomenę. Naudotasi dar ir A.Maceinos raštų rinkiniais⁴, kuriuose aptinkama šio filosofo bendruomeniškumo samprata bei netgi mintys apie J.Girnių. Kaip šaltinis tyrime taip pat panaudotas Vytauto Kavolio straipsnių rinkinys⁵, kuriame ieškota sociologo bendruomeniškumo sampratos, palyginimui su J.Girniaus idėjomis.

² J.Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga,1961.

³Juozas Girnius.*Raštai, T.II*,red. Giedrė Bautrėnienė Vilnius „Mintis“, 1994.

⁴Antanas Maceina. *Raštai. Pedagogikos filosofija*. VIII t., sud. A.Rybelis Vilnius, Mintis. 2002; Antanas Maceina. *Raštai XII t., Socialinė ir politinė filosofija*, sud. A.Rybelis Vilnius,2007.

⁵V.Kavolis, *Nepriklausomybės kelias*. Vilnius: Versus aureus, 2006.

Istoriografijos apžvalga. Rengiant darbą pakankamai naudingi, nors tiesiogiai ir nepanaudoti buvo Intelektualinės lietuvių egzilio istorijos seminarui parengti prieš daugiau nei dešimtmetį tuometinių studentų, o dabar jau profesionalių istorikų – Ritos Urbaitytės⁶ ir Lino Venclausko⁷ tyrimai. R.Urbaitytė nagrinėjo Tautinės ištikimybės principus pagal J.Girnių, o L.Venclauskas, kuris išanalizavo minėtą J.Girniaus knygą, šiek tiek pakomentavo ir filosofo bendruomeniškumo sampratą.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą nulėmė tyrimo problemų pasirinkimas, išsikeltas tikslas bei uždaviniai. Darbą be įvado ir išvadų darbą sudaro trys pagrindiniai skyriai. Pirmame skyriuje pristatyta J.Girniaus bendruomenės ir bendruomeniškumo samprata. Antrame skyriuje analizuojama kaip intelektualas suvokė tautą kaip bendruomenę ir tautines bendruomenes apskritai. Trečiame skyriuje pristatoma kitų išeivijos veikėjų svarstymai apie bendruomeniškumą, gretinant su J.Girniaus požiūriu.

⁶R.Urbaitytė, *Tautinė ištikimybė kaip pareiga Juozo Girniaus raštuose*, <http://www.iseivijosinstitutas.lt/2001-metai>, 2001.

⁷L.Venclauskas, *Tauta ir tautinė ištikimybė kaip diasporos vadovėlis*, <http://www.iseivijosinstitutas.lt/2003-metai>, 2003.

J.Girniaus bendruomenės ir bendruomeniškumo samprata

Juozas Girnius kelis dešimtmečius gyvendamas JAV, ne tik praktikoje skyrė didelę laiko dalį veiklai lietuvių bendruomenėje, Ateitininkų federacijoje. Tačiau dar labai svarbu, kad jis paliko nemenką šūsnį minčių (ypač savo knygoje „Tauta ir tautinė ištikimybė“) kuriuose savo mintis apie bendruomenę ir bendruomeniškumą dėstė teoriškai, grindė jo svarbą, gretino su kitomis visuomeniškumo formomis. Tokiuose svarstymuose yra kalbama bendrais bruožais, Lietuvos specifika paprastai nėra atskirai išskirta, tačiau netiesiogiai galima suprasti, kad daugelis išsakomų minčių tinka ir jai.

Prieš pradėdamas išsamiai gvildinti bendruomeniškumą, J. Girnius pradėjo nuo paties žmogaus ir visuomeniškumo, turėdamas mintyje, kad žmogus nėra sutvertas savo gyvenimą pašvęsti tik sau, savo individualiems poreikiams tenkinti. „Žmogus esmiškai yra visuomeninė būtybė“⁸. – sakė jis. Vadinasi kiekvienas turėtų stengtis gyventi ne individualiai, o visuomeniškai, priklausyti nuo vieni kitų. Toliau filosofas bandė visuomeniškumą gretinti su kultūra, manydamas, kad kultūra yra lyg pagrindas, ant kurio žmogus gyvena, lyg antroji prigimtis. Visgi kultūra iš esmės nėra paveldima, o kaip tik perduodama vieni kitiems, tai veda link J.Girniaus teiginio, kad kultūra dėl to yra kaip visuomeninė apraiška. Juk kultūra negali tik vienam priklausyti. Dėl dalijimosi kultūra, tradicijomis, perdavimo ir recepcijos procesų, visi esą susiję ir vieni kitiems įsipareigoję. Taigi tarp žmogus kaip visuomeninės ir žmogaus kaip kultūrinės būtybės galima dėti lygybės ženklą, nes kultūra nuo visuomeniškumo nėra atskiriama⁹. Greta to, dar aukštindamas visuomeniškumą, J.Girnius jį sutapatino su žmoniškumu. Pastaroji sąvoka taip pat liudija apie santykius, atvirumą, įsipareigojimus vieni kitiems. Autoriaus žodžiais kalbant: „Kas patys esame, liudijame tuo, kas esame kitiems“¹⁰. Kiekvienos asmenybės, ypač moralinis formavimasis vyksta įtaką darant žmonėms, su kuriais yra bendraujama. Pastebėtina, kad išeivijos mąstytojas gana įžvalgiai pastebėjo, kad „Tik tas iš tiesų gali būti vienišas, kas esmiškai yra susijęs su kitais. Kas iš prigimties nėra visuomeniškas, tas nežino nė vienumos“¹¹. Kaip matyti, yra parodant vienišumo ir visuomeniškumo opoziciją, yra pažymima, kad tik aktyvus, kitiems pasišventęs visuomenininkas, to netekęs, gali suvokti vienatvę, o ne tie, kurie nebūdami visuomeniški, jau ir taip yra savotiškai vieni.

Toliau J.Girnius priartėjęs prie esmės – pačios bendruomenės, pridėdamas istorinį kontekstą pradeda nuo pirmąsios bendruomenės. Tuo norėta parodyti, kad jau nuo pirmųjų,

⁸ J.Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga, 1961, p.17.

⁹Ten pat, 19-21.

¹⁰Ten pat, 22.

¹¹Ten pat, 23-24.

gentinių bendruomenių egzistavimo metu žmogus nuolat gyveno bendruomenėje. Kas svarbu, kad nepamiršta pažymėti, kad bendruomenė žmogų supo daug stipriau negu XX a. Istorijos bėgyje vis ryškėjo bendruomeninių santykių irimas, žmonių individualėjimas. Vis dėlto, išėivijos lietuvių veikėjo nuomone, turtinė, socialinė diferenciacija, žmonių individualėjimas neturėtų reikšti išėjimo iš bendruomenės. Netgi kategoriškiau buvo teigta, kad „niekas negali palikti bendruomenės“¹².

Giliau bandymas charakterizuoti bendruomenę, J.Girnius daugiausiai remdamasis vokiečiu sociologu Ferdinand Tönnies (jis taip pat simpatizavo bendruomenei), lygino bendruomenę ir organizaciją. Esminiu skirtumu yra laikoma, kad bendruomenės pagrindas yra prigimtis, o organizacija yra dirbtinai, racionaliniu mąstymu ir sutartimi sukurta. Sakydamas, kad „bendruomenė yra visa, kas natūralu arba spontaniška“, lietuvių filosofas dar papildė, kad bendruomenės pagrindas yra ne tik prigimtis, bet ir bičiuliškumas, svetingumas, kultūriniai, idėjiniai mainai. Bendruomenės nariai turi jausti vieni kitiems nesuinteresuotą simpatiją, juos turi sieti bendras džiaugsmas ir bendras liūdesys. Būtina pabrėžti, kad J.Girnius dar pridėjo, kad bendruomeniniai santykiai kuriasi spontaniškai nariams susiejant savo likimus, neturint jokio specialaus tikslo. Priešingai yra su organizaciniais santykiais, kurie yra kuriami sąmoninga veikla ir aiškiam tikslui. Galima manyti, kad būtent organizacijose formuojami veiklos tikslai griaua tikrąjį bendruomeniškumą, vieningumą, nes vienybės pagrindas tėra tie tikslai, o ne žmonės¹³. Skirtingas yra žmonių sudarančių bendruomenę ir organizaciją tarpusavio ryšis. Kaip jau buvo aptarta, J.Girnius aiškiai pasisakė už glaudžius, visuomeniškus, žmoniškus, vieningus tarpusavio santykius. Numanu, kad tokie santykiai, turėtų vyruoti bendruomenėje. Šioje vietoje vėlgi kaip opozicija yra organizacijos narių santykiai – labiau formalūs, oficialūs, šalti, o ne asmeniniai. Be viso to, organizacijos dar išsiskiria tuo, kad čia narių pareigos yra apibrėžtos, tuo pačiu ir apribotos, vyrauja griežtas legalumas. Svarbiausiu uždaviniu nariams tampa pareigų ir prievolių formalus atlikimas, kasdienine kalba tariant – „pliusiukų užsidėjimas“. Tuo tarpu organizacijos narių savijauta, vidumi nėra rūpinamasi. O bendruomenėje kaip tik pagrindiniai tikslai nėra formalūs. Pagrindinis dėmesys yra sutelktas į pačius žmones, kaip bet koks sprendimas taip pat liečia pirmiausia žmogų¹⁴. Akivaizdu, kad išsamiai gretindamas bendruomenę ir visuomenę, J.Girnius aiškiai simpatizuoja bendruomenės struktūrai. Dėl to, nieko nuostabaus, kad autorius perteikia savo pesimistines nuotaikas, kad jo gyvenamu laikmečiu, gyvenimui vis sudėtingėjant ir spartėjant, bendruomeninius santykius vis labiau išstumia organizaciniai. Jo žodžiais tariant. „racionalizmas šaldo žmonių santykius ir silpnina ryšius“¹⁵. Tarp

¹²J.Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga,1961, p.24.

¹³Ten pat, 27.

¹⁴Ten pat, 29-30.

¹⁵J.Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga,1961, p.30.

eilučių galima įžvelgti, kad yra piktinamasi, kad žmonėse (numanu, kad ir lietuviuose) įsivyravęs užsiangažavimas asmeninės laisvės ir materialinės gerovės siekimu, ardo elementarius visuomeniškus ir bendruomeninius ryšius, kuomet pagrindiniu tikslu tampa noras kažką gauti, o ne duoti ir dalintis.

Kita vertus, nors jau gali atrodyti, kad J.Girnius iškeldamas bendruomenę „aukščiau“ už organizaciją, visai sumenkino pastarosios reikšmę, iš tiesų taip nėra. Filosofo manymu, nėra principinės priešybės tarp bendruomenės ir organizacijos. Pirmiausia, organizacija yra svarbi, nes iš esmės ji išauga ant bendruomenės pagrindo ir, svarbu, kad nebūtinai augdama sunaikina tą bendruomeninį pagrindą. Negana to, kiekvienai bendruomenei yra naudinga vienaip ar kitaip susiorganizuoti atsiremti į institucijas. Pavyzdžiui, šeimoms, religinėms bendruomenėms susiorganizavus į parapiją, bendrija įgauna organizacinį pavidalą ar profesinių sąjungų virsmas į sąjungas¹⁶. Galima tik vėl pridurti, kad bendruomenėms naudinga įgauti organizacinius rėmus, nes organizacinės formos objektyvizuoja bendruomenę. Pasak, J.Girniaus, „kiekvienoje grupėje yra bendruomeniškumo, kiek tarp jos narių yra vidinio giminingumo ir solidarumo“¹⁷. Kitaip tariant, nepaisant koks sambūris yra – bendruomenė ar organizacija, svarbiausia yra nuoširdūs, bendruomeniški jos narių ryšiai, moraliniai įsipareigojimai, o ne teisiniai susitarimai. Šioje vietoje organizacinis momentas yra neesminis dalykas, tik formalus siejimas ir išorinis tikslas. Tad jeigu grupė remiasi vidiniu narių solidarumu, tai tokią grupę galima laikyti bendruomene, neatsižvelgiant į jos formalų pavadinimą. Reziumuojant, galima pasakyti, kad bendruomenė ir bendruomeniškumas turėtų būti bet kokios organizacijos pamatas.

J.Girnius toliau aiškindamas bendruomenės svarbą prieina jau prie tautos kaip bendruomeninio pobūdžio grupės analizės. Jo galvojojimuose bene svarbiausiu teiginiu tampa pasisakymas, kad „Tauta yra bendruomeninio pobūdžio grupė, nes jos narius sieja bendruomeniniai santykiai. Ji sieja savo narius iš prigimties ir iš vidaus, ne formaliai ir ne kuriam apibrėžtam tikslui“¹⁸. Čia galima įžvelgti, kad tauta yra laikoma savaimine bendruomene. Visgi, žinoma, gyvenimo eigoje kiekvienas gali sąmoningai pasirinkti kitą tautą. Tautą savaimė gali sukurti ne tik bendra kalba, bet ir bendras žmonių gyvenimo būdas, bendri tikslai, nusistatymai ir nusiteikimai. Iš to darosi aišku, kad tautą kaip ir bendruomenę sieja ne tikslas, o vidinis giminingumas. Vadinasi tauta ir yra kaip bendruomenė. Tuo tarpu kita susiorganizavimo forma – valstybė, jau, pasak J.Girniaus, yra lyg organizacija. „Ji nebėra savaiminio gyvenimo proceso padarinys, o žmogaus minties ir valios

¹⁶Ten pat, p.34.

¹⁷Ten pat, p. 35.

¹⁸Ten pat, 37.

kūrinys¹⁹, - teigė lietuvių filosofas. Valstybė yra organizacijos analogas dėl savo tikslų, vykdomos tvarkos organizavimo, ji tėra valdžios aparatas, nepaisant to, kad ją sudaro žmonės. Svarbiau yra tai, kad žmogus pirmiausia yra ne valstybės, o tautos narys. Teiginys, kad „tautos vienybė remiasi jos narių savaiminiu giminingumu ir vidiniu solidarumu, o ne oficialiais paragrafais“²⁰ aiškiai liudija, kad tautos-valstybės lyginimą jis sugretina jau aptartam bendruomenės-organizacijos kontrastui. Filosofas simpatizuodamas bendruomenei, analogiškai, panašiais argumentais elgiasi ir su tauta: „[...]Tauta yra pilnai žmogiška bendruomenė siejama ne aklų instinktų, o dvasinių ir moralinių ryšių“²¹. Tauta organizacinių, teisinių rėmų pagalba virsta valstybe. Tačiau ir šiame procese svarbiausia, kad bendruomeniniai, o ne organizaciniai ryšiai būtų esminiai. Tikėtina, kad, kad išivijęs veikėjas turėjo omenyje, kad būtent tvarių bendruomeninių ryšių dėka susiformavusi tauta gali peraugti ir į stabilią valstybinę struktūrą. Šie bendruomeniniai saitai valstybei kaip organizacijai suteikia ne tik faktinį, bet ir moralinį pagrindą, pilietinio lojalumo pamatą²².

Aptarus J.Girniaus galvojimus apie bendruomeniškumą pradedant nuo visuomeniškumo principo iki tautos kaip susiorganizavimo formos, galima užtvirtinti, kad jo mintyse bendruomenė vadino didelį vaidmenį. Būtent vidiniai bendruomeniniai ryšiai buvo iškeliami aukščiau formalių – organizacinių. Svarbiausiais dėmenimis buvo vadinamas bet kokio žmonių sambūrio narių savanoriški, savaiminiai moraliniai įsipareigojimai vieni kitiems, o ne „iš viršaus“ nuleisti atitinkami tikslai. Netgi tautai kaip bendruomenės susiorganizavimo formai filosofas dėl tų pačių principų yra simpatizuoja labiau nei valstybės institucijai.

¹⁹J.Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga,1961, p.39.

²⁰Ten pat, p.41.

²¹T.en pat, p.51.

²²Ten pat, p.57.

Tautinių bendrijų susitelkimo į bendruomenės išėivijoje svarba

Pirmame skyriuje jau buvo šiek tiek tautos kaip bendruomenės sąvoka J.Girniaus galvojimuose. Toliau bus įdėmiau pažvelgta į šio išėivijos lietuvių filosofo mintis apie tautos kaip bendruomenės svarbą, išryškinant jau ir lietuviškąjį kontekstą. Čia aktualu tai, kad tautinė bendruomenė jau yra vertinama lietuvių išėivių situacijoje, tad atsiranda argumentai ir netgi pamokymai aiškinant koks svarbus yra bendruomeniškumas bandant išsaugoti lietuviškumą, tautinį tapatumą išėivijoje.

Gilinantį į J.Girniaus mintis jo knygoje „Tauta ir tautinė ir tautinė išėikimybė, akivaizdžiai krenta į akis tai, kad autorius tautai kaip vienai iš bendruomeniškumo formų skiria didžiausią dėmesį. Buvo rašoma, kad „[...]tauta yra pati pagrindingiausia ir reikšmingiausia bendruomenė“²³. Tokia mintis buvo argumentuoja tuo, kad kitokios, įvairios žmonių susibūrimo formos – profesinės, religinės organizacijos, kaimynų sambūriai juk tevyksta pačios tautos viduje. Galima galvoti, kad tauta apjungia visas tam tikros tautos atstovų bendruomeniškumo apraiškas, todėl neatsitiktinai tauta yra lyg pagrindinė bendruomenė. J.Girniaus galvojimuose galima įžvelgti aktualias užuominas, kad tauta kaip bendruomenė turėtų savyje talpinti skirtingumus arba jo žodžiais tariant, „tautinis broliškumas siekia giliau už visus skirtingumus“²⁴. Tai leidžia manyti, kad tauta neturėtų būti homogeniškas, vienamintis darinys, o kaip tik priešingai - žmonių įvairovė, kurie pasirenka lojalumą tam tikrai tautai. Vis dėlto, žinant J.Girniaus pasaulėžiūrinius ypatumus, kuriuose didžiausias dėmesys skiriamas lietuviškai tapatybei, krikščioniškoms, konservatyvioms vertybėms, norisi suabejoti, kad filosofas iš tiesų tautos bendruomenę galėjo įsivaizduoti kaip skirtybių vienovę. Šiuos abejojimus tuoj pat pagrindžia Tolesnės J.Girniaus mintys, kai šis atskleidė bendruomenės individualybės ypatumus. Anot jo, nors visi gimstame, mokomės, gyvename tam tikroje tautoje ir tam tikros tautos labui, tai dar nereiškia, kad tautinis-bendruomeninis jausmas yra savaime išlaikomas. Dėl to buvo išskirti pagrindiniai būtini veiksliai, „sulipdantys“ tautinę bendruomenę. Aiškiai esminis dalykas J.Girniui buvo kalba, kuri „[...] yra pats ryškiausias tautinės individualybės ženklas ir drauge pats reikšmingiausias veiksnys atitinkamai bendruomenei sulydyti į tautą“²⁵. Kiti sutelkiantys bendruomenę veiksniai, tai religija, istorija (kurią autorius laikė tautos pažangos varikliu) ir netgi bendras gyvenimo būdas. Taigi akivaizdu, kad filosofo formuotoji tautinės bendruomenės sąvoka iš esmės buvo etnolingvistinė ir konservatyvi²⁶. Vis dėl to, pasak J.Girniaus,

²³J.Girnius, *Tauta ir tautinė išėikimybė*, Čikaga,1961, p.60.

²⁴Ten pat, p.60.

²⁵Ten pat, p. 69.

²⁶J.Girnius, *Tauta ir tautinė išėikimybė*, Čikaga,1961, p.73-75.

ne kiekviena etninė bendruomenė virsta tauta kaip bendruomenė. „Tik įsižiebiančiam tautinei sąmonei, etninė bendruomenė išskyla į tautą“²⁷, - rašė jis. Vadinasi svarbiausia priežastimi yra tautinės savimonės branda, kuomet etninė bendrija jau gali pereiti virsti stipresne bendruomeniškumo forma – tauta.

Būtina pasakyti, kad J.Girnius, apskritai, savo galvojimuose buvo ryškiai susirūpinęs nutautėjimo problema išėivijoje. Būtent svarstant apie tai buvo labiausiai akcentuojama bendruomenė arba tiksliau – bendruomeninis susitelkimas kaip kova prieš galimą nutautėjimą. „Nutautimas yra aplinkos triumfas prieš individą“²⁸, - teigė lietuvių filosofas. Buvo aiškinama, kad atsidūrus svetur nuo Tėvynės ir norint išlaikyti tautinį tapatumą, kiekvienam reikia stiprios valios ir atsparumo naujajai aplinkai. J.Girnius mąstė, kad išėiviu laikantis individualiai ir atskirai nuo tautiečių yra lengviau nutautėti nei telkiantis į bendruomenę. Trumpiau tariant, „niekas atskirai negali tautinės gyvybės išlaikyti“²⁹. Nutautėjimas išėivijoje, apskritai, buvo laikomas kolektyviu reiškiniu, kai tuo tarpu tautinis apsisprendimas yra aiškiai asmeninis dalykas. Tokį požiūrį kitaip galima apibrėžti kaip pasisakymą už lietuviškojo „geto“ kūrimą, kuomet yra stengiamasi apsiriboti susitelkimu į savo kraštiečių išėivijoje bendruomenę ir atsiribojama nuo kitų kalbų, kultūrų įtakų. Toliau kalbėdamas apie kolektyvinės bendruomenės kūrimą kaip atsvarą nutautėjimui, J.Girnius aiškino, kad vien tik šeimos šiam procesui sustabdyti negana: „išlaikyti tautinės kultūros laimėjimus objektyvizuojančias institucijas gali pajėgti tik visi drauge, - visa tautinė bendruomenė“³⁰. Tad tautinio tapatumo išlaikymui yra reikalingos visos tautinės bendruomenės bendros pastangos, bendras susitelkimas, kaip ir autorius rašė – reikalingi visi³¹. Lietuvių filosofas plačiau aiškino, kad normalus reiškinys, kad žmonėms emigravus, atsidūrus tarp svetimų kultūrų, neretai atsiranda noras svetur telktis šalia savo likimo „brolių“ tautiečių, tada atsiranda bendruomeniškumo, solidarumo jausmas, noras burtis lyg į tautinę koloniją. Tokia tautinė santalka taip pat rutuliojasi link įvairių kultūrinių, šalpos, parapinių bendruomenių ar organizacijų kūrimosi. Viena pagrindinių J.Girniaus minčių buvo, kad tautinė išėivių bendruomenė yra tokios pat svarbos bendruomenė kaip ir tauta. Gi būtent per išėivių tautinę bendruomenę jos nariai net būdami toli nuo tautos, išlieka jos dalimi. Kaip filosofas teigė, išėiviu priklausyti savo tautinei bendruomenei yra patriotinė pareiga, o nuo jos atsiriboti – lyg nusikaltimas³².

Tokie J.Girniaus svarstymai apie bendruomenės kovą už tautiškumo išėaikymą, žinoma, yra taikytini ir lietuvių išėivių situacijai. Knygoje „Tauta ir tautinė išėaikymybė“ jis daug rašė apie

²⁷Ten pat, p.91.

²⁸Ten pat, p.155.

²⁹Ten pat, p.160.

³⁰Ten pat, p.162.

³¹Ten pat, p.162-163.

³²J.Girnius, *Tauta ir tautinė išėaikymybė*, Čikaga,1961, p.164-166.

Pasaulio lietuvių bendruomenę (toliau – PLB) kaip moralinį lietuviškosios išeivijos centrą. Filosofas apibūdino, kad ši organizacija „[...] yra mūsų tautinės sąmonės ir tautinės valios išraiška organizaciniu pavidalu“³³, kuri nėra atlaidi nutautėjimui. Galima svarstyti, kodėl autorius taip sureikšmino PLB. Manytina, kad dėl, jog šis susibūrimas remiasi tautiniu pagrindu, ragindamas išeivius susikurti lietuvišką aplinką, kurios dėka nebūtų atitrūkstama nuo tautinių vertybių³⁴. Šioje vietoje J.G vėl kalba apie toleranciją PLB kaip skirtųjų bendruomenei., kurioje tariamai telktis gali, nebūtinai esantys lietuviai, bet ir norintys jais būti. Buvo sakoma, kad tos bendruomenės narių skirtybės negali nustelbti tautinio ryšio, kitaip tariant: „lietuviškas broliškumas privalo nutiesti tiltą per visas skirtības.[...]“³⁵ Svarbu pabrėžti, kad filosofas akcentavo, kad PLB kaip ir kitose bendruomenėse yra svarbiausia jos narių susitelkimas, bendra vieninga veikla. Taigi PLB, nors formaliai dėl turimų įstatų, valdybos yra organizacija, tačiau savo dvasia tai yra tikra bendruomenė, jungianti sąmoningai ir savaime susitelkusius tautiečius³⁶.

Aptardamas išeivių susitelkimo į bendruomenę svarbą J.Girnius nevensė griežtų ir skambių pasisakymų. Sakydamas, kad dauguma išeivių iš tiesų nutautėti nenori, bet tik laukia, kad kažką darytų kiti, kitaip sakant: „mes sudarome tuos „visus“, kurie visko laukiame iš „kitų“[...]“³⁷. Filosofas aiškiai pasisakė, kad įstodamas į PLB kiekvienas lyg ir sumoka tautinio solidarumo mokesį, kas reiškia, kad visi drauge išeivijoje yra pasirengę atsilaikyti prieš nutautėjimą. Kitu atveju, visiems gresia nutautėjimas. Dar aštriau J.Girnius aukštindamas bendruomeniškumą, pasmerkė individualizmą: „išdidus individualizmas tautinės kovos metu yra nepateisinamas: benorint nuo „masės“ užsidaryti, netruks ateiti laikas, kai iš viso nebeliks nuo ko užsidaryti“³⁸. Taigi tokie pasisakymai aiškiai tautiškumo išsaugojimo principus sutapatino su bendruomeniškumu, kaip esmine lengvinančia sąlyga išlaikyti tautinį tapatumą. PLB, J.Girniaus akyse dar buvo aukštinama dėl čia tariamai vyraujančio vieningumo jausmo, sakant, kad tai, „yra bendro darbo dirva, o ne arena srovėms rungtyniauti“³⁹. Svarbiausia čia yra bendras susitelkimas bendriems tikslams, atsakomybė vieni už kitus. „Aš atsakingas už kitus ir drauge atsakau už save prieš kitus – toks yra bendruomeninės dvasios principas“⁴⁰, - rašė J.Girnius. Taigi panašu, kad jis dar kartą primena, kad bendruomenės pagrindinis bruožas nėra susiburti kokiam nors konkrečiam tikslui, ne, pavyzdžiui, tik švenčių, kongresų proga, tačiau bendruomeniškumo prasmė turi pasireikšti visu gyvenimo plociu, sukurdamas bendruomeninę

³³Ten pat, p. 169.

³⁴Ten pat, p. 176-177.

³⁵Ten pat, p. 180.

³⁶Ten pat, p. 183-185

³⁷Ten pat, p.188.

³⁸Ten pat, p. 189.

³⁹Ten pat, p.190.

⁴⁰J.Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga,1961, p.194.

nuotaiką. Ne veltui J.Girnius priminė, kad vienais pagrindinių PLB uždavinių turėtų būti broliškos vienybės palaikymas, buvimas visų bendru rūpesčiu⁴¹.

Aptarta J.Girniaus tautos kaip aukščiausiosios bendruomenės samprata bei Pasaulio lietuvių bendruomenės požymiai, leidžia galvoti, kad jis simpatizavo išeivių bendruomenei kaip tautinės bendrijos sąmoningam susitelkimui, kurio pagrindas yra ne tik tautiškumo išlaikymas, bet dar svarbiau – visapusiškas bendruomenės narių kolektyviškumas, atsakomybė ir priklausomybė vieni nuo kitų. Yra manoma, kad be šių požymių yra atveriamas kelias emigrantų nutautėti.

⁴¹Ten pat, p.201.

Bendruomeniškumas kitų intelektualų svarstymuose

Išsiaiškinus, kokią svarbią vietą J.Girniaus galvojimuose užėmė bendruomeniškumo principas, dar derėtų aptarti kaip kiti žymūs lietuvių egzilio veikėjai suprato šią sąvoką. Ypač įdomu pasižiūrėti kaip panašiai ar skirtingai nuo J.Girniaus minčių bendruomeniškumas buvo vertinamas, ar jis laikytas turintis viršenybę prieš individualumą.

J.Girniaus pasaulėžiūrai artimas išeivijos filosofas, taip pat ateitininkas Antanas Maceina ne veltui apie savo bendražygi atsiliepdavo labai teigiamai. A.Maceina bendruomeniškumą suvokė iš esmės identišškai kaip ir J.Girnius. Numanu, kad abu filosofai ne tik panašiai galvojo, bet turbūt ir vienas iš kito sėmėsi minčių. Galima išskirti, kad A.Maceina taip pat aiškiai apibrėžė tautą kaip reikšmingiausią bendruomenę. Taip pat buvo išskiriamos analogiškos mintis J.Girniaus mintims, kad bendruomeniškumo esmė – savaiminis jos susiformavimo pobūdis, konkretaus tikslo neturėjimas ir prasmė kylanti iš vidaus⁴².

Daug daugiau dėmesio bendruomeniškumo principui savo intelektualiniame palikime skyrė žymusis lietuvių išeivijos veikėjas, sociologas, liberalios minties santarietis Vytautas Kavolis. Ko gero, tai neturėtų stebinti, nes sunku visuomeninių, kultūros klausimų, kuriais sociologas nebūtų pasisakęs. V.Kavolis ne viename savo tekste yra kartojęs, kad visų pirma, kiekvienoje bendruomenėje yra reikalingi du elementai – konservatoriai, saugantis, paveldėtasis vertybes ir vadinamieji civilizatoriai, pritaikantys tradicijas prie naujų gyvenimo sąlygų. Vadinasi pasisakyta, kad bendruomenė negali būti vienalytė, ji turi kisti. Skirtingos kartos turėtų bendradarbiauti, bet svarbiausia bendruomenė neturėtų tapti uždara⁴³. „Bendruomeninė viltis, jos pastovumo ašis, palieka nuosaikiųjų liberalų ir konservatorių bendradarbiavime [...]“⁴⁴, - svarstė sociologas. Tad taip tik patvirtinta, kad vien konservatyviųjų pažiūrų bendruomenei negana. Kiekvienai bendruomenei reikalingi ir tie, kurie neleisų bendruomenės nariams pernelyg užsidaryti nuo aplinko įtakos. V.Kavolis sarkastiškai ir atvirai rašė, kad „bendruomenė stovėtų vietoje ir išmirtų, kaip dinozaurai, jeigu joje aiškiai vyrautų konservatoriai“⁴⁵. Pažymėtina, kad viso to J.Girnius neaptarė. Filosofas galvodamas apie bendruomenę, jos solidarumo kupiną atmosferą, neskirstė jos narių pagal pasaulėžiūrinės sroves. Vis dėlto, tarp eilučių galima suvokti, jog bendruomenės nariai turbūt turėtų būti ideologiškai artimi, nes akivaizdžiai pasiryžę burtis tam, kad, pavyzdžiui, išlaikytų tautinį

⁴²Antanas Maceina. *Raštai VIII t.*, sud. A.Rybelis., Vilnius, Mintis. 2002, p.56-58.

⁴³Kavolis V., Generacijų santykis, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.71-72.

⁴⁴Kavolis V., Tradicija ir kūryba bendruomenės gyvenime, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.237.

⁴⁵Kavolis V., Santaros funkcijos bendruomenėje, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p. 508.

tapatumą. Dera atkreipti dėmesį, kad ne kartą V.Kavolis apskritai gana kritiškai vertino bendruomenes teigdamas, kad įprastai žmonės buriasi į bendruomenes, siekdami pabėgti nuo savęs, nuo komplikuo­tų situacijų, ieškodami užnugario, saugumo. Štai kodėl sociologas siūlė kiekvienam individualiai ieškoti tikrumo, prasmės, įsipareigoti kam nori⁴⁶. Reiktų atkreipti dėmesį, kad V.Kavolis dar pasisakė už tai, kad bendruomenėje būtų išryškinti moraliniai standartai, išsiugdoma bendruomeninių tikslų sąmonė. Taigi skirtumas tas, kad J.Girnius kaip tik priešingai – argumentavo, kad bendruomenėje neturėtų egzistuoti tikslai, o turėtų būti tik tai prasmė. Be viso to, V.Kavolis teigė, kad kiekviena bendruomenė privalo kovoti su izoliacija, peržengdama gyvenamosios vietos ribas⁴⁷. O kaip jau buvo aptarta, J.Girnius netiesiogiai kaip tik pasisakė už bendruomenės izoliaciją, o lietuvių išėivių atveju – už tautinį susitelkimą, už lietuviškąjį getą. V.Kavolis tai pat buvo užsiminęs, kad bendruomeniškumą galima laikyti silpnąja lietuvių tautos vieta, nes bendruomeniškumui išsiugdyti reikia bendruomeninio pasiruošimo, daugiau visuomeniškumo. Reiktų pabrėžti, kad santarietis įžvalgiai pastebėjo, kad bendruomenės neretai pasižymi vienamintiškumu ir netgi propagandine atmosfera. Turima omenyje, kad bet kurioje bendruomenėje privalo vyrauti ir oponuojanti vyraujančiai atmosfera propaganda. Tik tada kiekvienas turėtų laisvę apsisprendimui pasirinkti į kokią bendruomenę nori iš tiesų įsitraukti⁴⁸. V.Kavolis vienareikšmiškai buvo prieš hierarchizuotas, aiškiai centralizuotas bendruomenes, kuriose įprastai slypi tam tikri laivės apribojimo požymiai⁴⁹. Šioje vietoje vėlgi derėtų pridurti, kad J.Girnius net nesiūlė kitų alternatyvų lietuviams išėiviams negu burtis į Pasaulio lietuvių bendruomenę. Tad, numanau, kad filosofo galvo­jimuose tendencingumas išaukštinti PLB dar liudija apie pamintą V.Kavolio siūlomą apsisprendimo laisvės principą. Ko gero tikrai, jei lietuviai emigrantai įtakingesnių tautiečių tiesiogiai ar netiesiogiai yra spaudžiami burtis į uždara tautinę bendruomenę ir daugiau ar mažiau izoliuotis nuo kitų kultūrų, tai egzilio atstovai neturės galimybių pažinti kitas kultūras, kitas bendruomenes neturės pasirinkti savo kelią. Regis, situaciją, kuomet yra spaudimas jungtis tik į tam tikrą bendruomenę, iš tiesų galima vadinti savotiška bendruomenine propaganda.

Kita vertus, ne visada V.Kavolis oponavo J.Girniaus mintims. Abu išėivijos veikėjai kalbėjo apie kiekvienoje bendruomenėje būtiną solidarumo principą. Kaip sociologas rašė: „dvasinių ryšių pagrindu tegali būti bendruomeninis solidarumas, išplaukiąs iš bendro likimo pajautimo“⁵⁰. Taip pat buvo pasisakoma už tai, kad bendruomenės nariai turėtų jausti atsakomybę už vieni kitus.

⁴⁶Kavolis V., Neramumo principas, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.81.

⁴⁷Kavolis V., Tremties tikrovė ir keliai į lietuviškumą, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.116,117.

⁴⁸Kavolis V., Visuomeniškumas ir jaunoji karta, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.147.

⁴⁹Kavolis V., Laisvės samprata socialiniuose moksluose, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.245, 248.

⁵⁰Kavolis V., Tremties tikrovė ir keliai į lietuviškumą, *Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.115.

Maža to, bendruomenės nariai neturėtų tapti tik aklais bendruomenės statomų reikalavimų vykdytojais, o stengtis ir patiems juos kelti bei rūpintis, kad kiti nuo pareigų nenusisuktų⁵¹. V.Kavolis, galų gale nepamiršo aptarti, kad bendruomenėje pakankamai svarbus yra generacijų vidinis panašumas, nes paprastai tos pačios kartos atstovai turi daugiau bendro nei skirtingų kartų⁵². Visgi, kaip žinia, J.Girnius generacijų skirtingumo aspekto bendruomenėse tiesiogiai neaptarinėjo.

J.Girnius, kaip ir jo bendro likimo broliai, lietuvių egzilų atstovai A.Maceina ir V.Kavolis turėjo išsamesnę ar lakoniškesnę bendruomeniškumo sampratą. Nenuostabu, kad tos pačios pasaulėžiūrinės – ateitininkų srovės atstovai J.Girnius ir A.Maceina bendruomeniškumą suvokė labai panašiai. Tuo tarpu liberaliosios srovės atstovo V.Kavolio požiūris į bendruomeniškumą nebuvo vienareikšmis. Iš vienos pusės, antrindamas J.Girnius, jis pasisakė už svarbiausią bendruomenėse solidarumo principą. Kita vertus, jo galvojimuose atsispindėjo ir opozicija J.Girniui ir netgi platesnis matymas svarstant, kad kartais bendruomenės slegia vienamintiškumas ir propagandinė atmosfera ir betikslis užsidarymas nuo aplinkos įtakos.

IŠVADOS

1. Vieno iš žymiausių lietuvių išeivijos intelektualų, ateitininko Juozo Girniaus intelektualinis palikimas gausus ne tik tyrimais filosofijos mokslų srityje, tačiau ir svarstymais aktualiais visuomeniniais klausimais. Nenuostabu, kad besiremiant tradicinėmis katalikiškomis

⁵¹Ten pat, 115-116.

⁵²Kavolis V., *Generacijų tikrovė, Nepriklausomųjų kelias*, 2006, p.74, 75.

- vertybėmis, užmarštyje negalėjo likti bendruomeniškumo principas, aiškiai užėmęs svarbią vietą filosofo galvoje.
2. Galvodamas apie bendruomeniškumą, J.Girnius siejo jį su kitomis žmonių savybėmis – visuomeniškumu ir solidarumu. Paties bendruomeniškumo principas buvo atskleidžiamas paraleliai lyginant bendruomenės ir organizacijos ypatumus. Tokiu būdu buvo išryškinama, kad bendruomenės pagrindiniai privalumai – jos narių savaiminis susitelkimas, paremtas visapusiškumu solidarumu.
 3. Žymiausią vietą J.Girniaus galvoje užėmė svarstymai apie tautą kaip svarbiausią bendruomenę, tendencingai parodant, tautinių bendrijų susitelkimo būtinybę išsivijoje. Taigi autoriaus labiau buvo palaikomas izoliacinis bendruomenės modelis, neesantis pernelyg atviras kitų kultūrų įtakai. Toks aiškinamas buvo taikomas ir simpatizuojant Pasaulio lietuvių bendruomenei.
 4. XX a. vidurio, vis labiau individualėjančioje epochoje, vis dar konservatyviąją poziciją užėmusiam J.Girniui savo požiūrių į bendruomeniškumą antrino A.Maceina. Tačiau iš kitos, liberaliosios pasaulėžiūrinės grupės su V.Kavoliu priešakyje sklido jau kiek kitoks – atviresnis požiūris. Jau buvo įžvelgiami bendruomenių uždaro pavidalai - hierarchija, apribota pažiūrų laisvė, pasidavimas vienai ideologinei linijai.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Šaltiniai

1. Girnius J., *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Čikaga, 1961.
2. Girnius J., *Raštai*, T.II, red. G.Bautrėnienė Vilnius „Mintis“, 1994.

3. Girnius J. Žodis grįžtant // Girnius J. Raštai. T. 1, 1991.
4. Kavolis V. *Nepriklausomųjų kelias*, sud.D.Dapkutė, Vilnius, 2006.
5. Maceina A., *Raštai. Pedagogikos filosofija*. VIII t., sud. A.Rybelis Vilnius, Mintis. 2002.
6. Maceina A., *Raštai. Socialinė ir politinė filosofija*. XII t., sud. A.Rybelis Vilnius, Margi Raštai. 2007.
7. Trumpa V. Juozo Girniaus knygą paskaičius, *Metmenys*, Kn. 5, 1962, p. 124 – 133.

II. Literatūra

1. *JAV lietuviai: biografijų žinynas*, T. 1. Vilnius. 1998. P. 315 – 316.
2. *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai, t.III. Filosofija iševijoje 1945-2000, .* Sud.V.Bagdonavičius, P.Jevsejevas, K.Masiulis..., Vilnius, 2011.
3. Urbaitytė R., *Tautinė ištikimybė kaip pareiga Juozo Girniaus raštuose*, <http://www.iseivijosinstitutas.lt/2001-metaj>, 2001.
4. Venclauskas L. *Tauta ir tautinė ištikimybė kaip diasporos vadovėlis*, <http://www.iseivijosinstitutas.lt/2003-metaj>, 2003.